

Türkiye-NATO

İlişkilerinin Anatomisi

Mustafa KİBAROĞLU

Prof. Dr. MEF Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türkiye'nin Kuzey Atlantik İttifakı Örgütü NATO'ya Şubat 1952'de üye olmasından buyana 66 yıl geçti. İnsan yaşamıyla kıyaslansa, Türkiye-NATO ilişkilerinin seviyesi çoktan "bilgelik" çağına erişmiş olması gerekirdi.

Oysa, zaman zaman ifade edilen duygu ve düşüncelerdeki istikrarsızlık ve bunlara bağlı olarak yaşanan depresyonlar sebebiyle, günümüzde Türkiye ile müttefikleri arasındaki ilişkiler adeta "ergenlik" çağını geçiriyormuş gibi.

Türkiye-NATO ilişkileri toplumumuzda daha ziyade Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ilişkileri olarak görülmekte ve öyle anlaşılmaktadır. Dünyanın, açık ara, en fazla askeri harcama bütçesine sahip olan ABD'nin, askeri bir örgüt olan NATO içindeki ağırlığını yadsımak mümkün olmadığına göre, İttifak'ın Türk halkı nezdindeki algısının yanlış olmadığı da aşikardır.

Nitekim, Türk halkı ve yöneticiler, daha Nisan 1949'da kuruluş aşamasında Türkiye'nin üyelik talebine olumsuz yanıt veren İngiltere ve Fransa gibi Avrupalı müttefiklerin, 1952'de gelen üyelikten sonraki mesafeli duruşlarını sürdürmelerine de pek itibar etmemişlerdir. Bu sebeple, Türk-Amerikan ilişkileri "İttifak içinde ittifak" olarak görülmüştür.

Ancak, Türkiye ile ABD arasında son dönemde siyasi ve ekonomik konular üzerinden yaşanan gerginlikler ile, terörle mücadelede başvurulan araç ve yöntemler konusundaki farklı yaklaşımlar sebebiyle, NATO Türk kamuoyunda sıklıkla sert bir tonda eleştirilere muhatap olmakta ve Türkiye açısından değeri ve önemi de artık ciddiyetle sorgulanmaktadır.

Bu düşüncelerle, Stratejist dergisi için kaleme aldığımız 2018 yılındaki bu ilk yazımızda, Türkiye-NATO ilişkilerinin geçmişteki ve günümüzdeki genel görünümüne hızlıca bir göz attıktan sonra, bu stratejik işbirliğinin –eğer sürdürülmesi taraflarca ciddiyetle ve samimiyetle isteniyor ise- gelecekte nasıl bir seyir izlemesi gerektiği hakkında görüş ve önerilerimizi paylaşacağız.

Türkiye'de NATO deyince akla ilk gelenler

Türkiye-NATO ilişkilerinin 66 yıllık tarihini, bu konuda eserler ortaya koymuş akademisyenlerden ve araştırmacılardan tek bir cümle ile özetlemeleri istense, şöyle bir ortak tanımda hem fikir olmaları kuvvetle muhtemeldir:

Kasım 2002'de Prag'daki NATO zirvesi

Türkiye, on yıllar boyunca, "Sovyet tehdidini üzerine çekerek Batı Avrupa üzerindeki baskıyı hafifletmek" olarak tanımlanabilecek NATO içindeki misyonunu fazlasıyla yerine getirmesinin karşılığında, müttefikleri tarafından, ancak kağıt üzerinde verilen garantiler ve İttifak'ın nükleer caydırıcılığı ile yetinmesi beklenmiştir.

Bu tanıma ek olarak muhakkak vurgulanması gereken bir husus da, müttefiklerin sağladıkları garantilerin ve nükleer caydırıcılığın, başka hiç bir NATO üyesi ülke için söz konusu dahi edilmemiş şartlara bağlı olarak sağlanmış olduğudur. Örnekler çok sayıda mevcuttur.

Soğuk Savaş döneminde, İttifak'ın Avrupalı üyeleri Türkiye'ye yönelik "dayanışma" ve "ortak savunma" taahhütlerinin "sadece Sovyetler Birliği'nden kaynaklanan bir saldırı durumunda geçerli olduğunu" sıklıkla vurgulamışlar ve sorumluluk alanı dışında (out-of-area) gördükleri "Ortadoğu bölgesindeki komşularıyla sorun yaşaması durumunda Türkiye'nin yardımına gelmeyeceklerini" gayri resmi ortamlarda sıklıkla hatırlatmışlardır.

Bu tutumlarından dolayı, Türk yöneticilerin ve kamuoyunun, Avrupalı müttefiklere bakışında derin

güven eksikliği oluşmuş ve kağıt üzerinde verdikleri garantilerin değerini önemsizleştirmişlerdir.

Öte yandan, Türkiye'nin ulusal çıkarları ve güvenliği bakımından taviz veremeyeceği konularda attığı zorunlu adımlara, İttifak'ın en güçlü ülkesi konumundaki ABD'nin sergilediği beklenmeyen tepkiler sebebiyle iki ülke arasında da ciddi krizler yaşanmıştır.

Türkiye'nin Kıbrıs'ta yaşayan soydaşlarını ve vatandaşlarını Rum çetelere karşı korumak yönünde aldığı önlemlerin ve yaptığı hazırlıkların uygulamaya konulmasını engellemeye yönelik olarak ABD Başkanı Lyndon Johnson tarafından Haziran 1964'te Başbakan İsmet İnönü'ye gönderilen "uyarı" niteliğindeki "Johnson mektubu" aklı ilk gelen örnekler arasındadır.

Benzer şekilde, Temmuz 1974'te gerçekleştirilen "Kıbrıs Barış Harekati" sonrasında, ABD Kongresi'nin, "Rum lobisi etkisi altında" aldığı ve 1975-78 yılları boyunca müttefikleri Türkiye'ye karşı uyguladığı "silah ambargosu" ikili ilişkiler tarihinde derin izler bırakmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde de İttifak'ın Avrupalı üyeleri ile Türkiye arasında savunma strateji-

lerinin belirlendiği zirve toplantılarında derin görüş ayrılıkları bulunduğu görüldüğü verildiği krizler yaşanmıştır.

Kasım 2002'de Prag'daki NATO zirvesinde ABD'nin gündeme getirdiği ve o güne kadar kendi bünyesinde geliştirdiği hava savunma sistemini zaman içinde İttifak'ın diğer üyeleriyle paylaşmak ve Avrupa'da da konuşlandırmak yönündeki önerisinin karara bağlanacağı 2010'daki Lizbon zirvesi öncesinde, Avrupalı bazı müttefiklerin Türkiye'nin "Füze Kalkanı" projesine karşı olduğu yönünde temelsiz suçlamalarda bulunmuşlardır.

Bilakis, Lizbon zirvesinde, Türkiye'nin yapıcı katkılarıyla, Füze Kalkanı projesinin, gerekli alt yapı çalışmalarının tamamlanmasını müteakiben, operasyonel hale getirilmesi kararı alınmıştır.

Bu karar ile bağlantılı olarak Füze Kalkanı'nın önemli bir ayağını oluşturan ve müttefiklere yönelik fırlatılacak füzeleri anında tespit ve takip edebilecek kapasitede bir radar üssü Malatya, Kürecik'te kurulmuştur ve Şubat 2012'de operasyonel hale gelmiştir.

Türkiye'deki radar sisteminin saptayacağı düşman füzelerinin müttefik ülke topraklarına erişmeden havada imha edilmesini sağlayacak hava savunma bataryalarının da Mayıs 2016'da Romanya'da konuşlandırılması ile İttifak'ın Füze Kalkanı projesi operasyonel hale gelmiştir.

2018 Yılı içinde Polonya'da kurulması planlanan hava savunma bataryalarının da sisteme entegre olması ile birlikte NATO'nun Füze Kalkanı, Türkiye'nin müttefiklerinin tümünün güvenliğine son derece önemli katkı yaptığı bir proje olarak ittifak savunması içinde yerini almış olacaktır.

Ancak, müttefiklerinin topraklarının tümünün düşman füzelerine karşı korunmasına katkıda bulunan Türkiye'nin, coğrafi konumu sebebiyle, kendi topraklarının tümünün Füze Kalkanı'nın kapsama alanına giremeyeceği gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Her ne kadar, doğu Akdeniz'de konuşlandırılacak ABD'ye ait "Aegis" sınıfı savaş gemilerinin üzerindeki hava sa-

Lizbon zirvesinde, Türkiye'nin yapıcı katkılarıyla, Füze Kalkanı projesinin, gerekli alt yapı çalışmalarının tamamlanmasını müteakiben, operasyonel hale getirilmesi kararı alınmıştır.

vunma sistemleri ile bu açığın kapatılmasının mümkün olduğu ifade edilse dahi, bu durum Türk yetkililer tarafından yeterli bir güvence olarak görülmemiştir.

Dolayısıyla, Türkiye, İttifak'ın Füze Kalkanı'nın yanı sıra, topraklarının tümünü kapsayacak şekilde, kendi hava savunma sistemlerine sahip olmak amacıyla uluslararası ihaleye çıkmıştır.

Türkiye'nin, teknoloji transferi, ortak üretim ve düşük fiyat gibi temel beklentilerine cevap verecek tek aday görünümünde olan Çin firması ile yürütülen görüşmeler, Brüksel'den ve Washington'dan Ankara'ya yönelik son derece sert açıklamaların yapılmasına yol açmıştır.

Çin ile askeri alanda olası bir ortaklığının Türkiye'nin siyasi açıdan Batı yöresinden çıkmasına, askeri açıdan ise ciddi güvenlik ve istihbarat zafiyetlerinin yaratmasına yol açacağı müttefik ülkelerin sivil ve asker yetkilileri tarafından sıklıkla dile getirilmiştir.

Benzer bir tutum Rusya ile yapılan S-400 hava savunma sisteminin alımıyla ilgili yaşanan süreçte de sergilenmiştir. Gerek Çin, gerek Rus firması ile görüşmeler yapması sebebiyle Türkiye'nin NATO'dan çıkartılmasını önermeye varacak kadar ileri giden tehdit dolu ifadeler bir çok kez basına yansımıştır.

Türkiye gibi, dünya üzerindeki en çatışmalı bölgelerin hemen yanı başında bulunan bir ülkenin, varoluş sebebi üyelerine güvenlik sağlamak olan NATO ile sürekli bu ve benzeri sıkıntılar yaşaması kabul edilemez bir durumdur ve muhakkak düzeltilmesi gerekir.

Ne yapmalı?

Güvenlik, tüm dünyada artık en zor bulunan ve sahip olunduğu takdirde güçlü bir şekilde korunması gereken değerli bir "varlık" (asset) olarak görülmektedir.

Ulusal ve uluslararası güvenliğe yönelik tehditlerin kaynağı ve boyutları hızla değişmekte ve devletler de bunlara karşı yeterli önlemleri almak çabası içine girmektedirler.

Önceki dönemlere oranla, günümüzde, gerek bilimsel ve teknolojik alanda baş döndüren gelişmelerin silah sistemlerinin son derece çeşitlenmesine yol açması, gerek devlet-dışı aktörlerin hem sayılarının, hem de imkan ve kabiliyetlerinin artması sebebiyle, en gelişmiş ve en güçlü ülkelerin dahi tek başlarına üstesinden gelemeyecekleri tehditlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Yapay Zeka alanında yaşanması muhtemel gelişmelerin daha başka hangi güvenlik sorunlarının ortaya çıkmasına yol açacağı ise henüz yeterince tartışılmış ya da anlaşılabilir dahi değildir.

Böylesi bir tehdit algısının yaşandığı bir uluslararası ortamda güvenlik ve istikrar gibi son derece önem arz eden konularda popülist yaklaşımlar ya da ideolojik yargılarla hareket edilmesi anlaşılabilir bir durum değildir.

Ulusal ve uluslararası güvenlik alanında alınabilecek yanlış kararlar, atılabilecek hatalı adımlar, çok sayıda insanın yaşamına kast edebilecek ve telafisi mümkün olmayabilecek düzeyde yıkıma yol açabilecek sonuçlar doğurabilir.

Stratejist dergisinin Temmuz 2017 sayısında kapsamlı bir şekilde değindiğimiz gibi, Almanya'nın İncirlik Üssü'nde konuşlandırdığı askerlerini, Türk ve Alman yetkililer arasında yaşanan polemik sonrasında, çekerek Ürdün'de konuşlandırma kararı almasının, müttefik olmanın gerektirdiği tutum ve davranışlarla bağdaşan bir yönü olmadığı açıktır.

Geçmişte ve günümüzde Türkiye ile NATO müttefikleri arasında yaşanan sorunların tekrar edilmemesi ve dünyanın bu en güçlü askeri örgütlenmesinin tüm üyelerinin güvenliğine ve refahına nitelikli katkı yapmasının sağlanması, ancak İttifak'ın günlük siyasi polemiklerden ve ideolojik ya da hissi yaklaşımlardan uzak tutulması ile mümkün olabilir.

Askeri strateji, savunma ve güvenlik, ciddi uzmanlık, profesyonel tutum ve davranış ve rasyonel düşünce gerektiren konulardır. Bu anlayış ve prensiple hareket edildiği takdirde, en basit değerlendirme ile dahi, Türkiye'nin NATO açısından arz ettiği yüksek değer ve önem kolaylıkla anlaşılabilir.

NATO'nun, ilişkilerde yaşanan tüm sıkıntılara rağmen, özellikle Soğuk Savaş döneminde, Sovyetler Birliği'nden kaynaklanan tehditler karşısında Türkiye'nin güvenliğine ve istikrarına katkı yapmış olduğu herkesçe kabul edilen bir gerçektir.

Fakat, bu durumun, Türkiye'nin karşılığını fazlasıyla verdiği çift yönlü bir ilişki olduğu da kesinlikle unutulmamalıdır. Dolayısıyla, NATO'nun Türkiye için her ne kadar önemli ve değerli olduğu düşünülüyorsa, Türkiye'nin de NATO için en az o kadar değerli ve önemli olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Ancak bu anlayış kabul gördüğü ve gereği yapıldığı takdirde NATO etkili bir savunma ve güvenlik teşkilatı olarak varlığını sürdürebilir.■

BRUXELLES

